

Avd för arbetsgivarpolitik
Lina Cronebäck
Gunnar Sundqvist
Sophie Thörne
Avd för ekonomi och styrning
Per Sedigh
Annika Wallenskog
Avd för vård och omsorg
Greger Bengtsson
Hans Karlsson

Arbetsmiljöföreskrifter om smittrisker från och med den 19 november 2018, AFS 2018:4

Inledning

SKL vill i denna PM informera om innehållet i Arbetsmiljöverkets nya föreskrifter AFS 2018:4 om smittrisker som börjar gälla den 19 november 2018.

Inledningsvis följer en redogörelse för Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 2015:10 om basal hygien i vård och omsorg som föreskriver användning av arbetskläder i det patientnära arbetet. Därefter följer en redogörelse för Arbetsmiljöverkets nya föreskrifter som bland annat reglerar arbetsgivarens ansvar för arbetskläder och att de hanteras på erforderligt sätt i syfte att förebygga att arbetstagarna utsätts för smittrisker i arbetet.

Socialstyrelsens föreskrifter om basal hygien i vård och omsorg, SOSFS 2015:10

Basala hygienrutiner är den viktigaste åtgärden för att förebygga smittspridning i vården och utgör grunden i vårdhygieniska riktlinjer i Sverige. Rutinerna är obligatoriska inom sjukvårdsinrättningar. Var och en som arbetar inom verksamheter som lyder under hälso- och sjukvårdslagen och tandvårdslagen ska tillämpa basala hygienrutiner och klädregler i verksamheter som innefattar arbetsmoment som innebär fysisk kontakt med patienter.

Från och med den 1 januari 2016 omfattas även hemtjänst, särskilt boende (äldreboenden) och LSS-boenden¹.

¹ Verksamheter som omfattas av Socialtjänstlagen, (2001:543), SoL, vid genomförande av insatser som har beviljats efter beslut enligt 4 kap. 1 eller 2 § SoL, om insatsen avser hemtjänst i ordinärt boende

De basala hygienrutinerna omfattar rutiner avseende *handhygien, arbetskläder och skyddskläder*.

God handhygien och följsamhet till basala hygienrutiner och klädregler är viktiga framgångsfaktorer för att förhindra vårdrelaterade infektioner och förhindra smittspridning.²

Socialstyrelsens föreskrifter gäller, utöver hälso- och sjukvård och tandvård, för verksamheter inom hemtjänst eller särskilda boendeformer och vid insatser när det finns risk för överföring av smittämnen i samband med att personalen har fysisk kontakt med patienter och brukare till exempel vid omvårdnad, undersökning och behandling. När verksamheten tar fram sina rutiner behöver man därför ta hänsyn till i vilken typ av verksamhet och i vilka situationer som det finns risk för överföring av smittämnen inom de delar av vården och omsorgen som föreskrifterna omfattar.

Vårdgivare och de som bedriver verksamhet med hemtjänst eller särskilda boendeformer ansvarar för att föreskrifterna följs av personalen. I ansvaret ingår t.ex. att ta fram de rutiner som behövs för att säkerställa att reglerna följs.

För arbetsgivaren innebär det bland annat en skyldighet att ta fram hygienrutiner, att se till att personalen har kortärmad arbetsklädsel, att personalen bär och hanterar skyddskläder av engångsmaterial utifrån de behov som identifierats i verksamheten, till exempel engångshandskar (skyddshandskar) och plastförkläde.

Arbetsstagarna har ett ansvar för att följa de rutiner som finns i verksamheten.

Arbetskläder

Arbetskläder som avses med Socialstyrelsens föreskrifter utgörs av överdel och underdel. Överdelen ska ha korta ärmar. Långärmade plagg förhindrar möjligheten till korrekt handhygien. Textila material förorenas snabbt och långa ärmar medför stor risk för att dessa förorenas i samband med vård- eller omsorgsmoment. Långa ärmar som kavlas upp kan glida ner. Det är därför inte tillåtet att bära ett långärmat plagg med uppkavlade ärmar under arbetskläderna. Arbetskläderna ska bytas dagligen och kunna tvättas i minst 60 °C så att de blir rena från smittämnen.

Skyddskläder

Skyddskläder ska användas utanpå arbetskläderna vid de vård- och omsorgsmoment där det finns risk för att arbetskläderna kan förorenas genom direktkontakt med

eller sådant boende som avses i 5 kap. 5 eller 7 § SoL, samt insatser särskild service enligt 9 § 8 eller 9 LSS (1993:387).

² <https://www.folkhalsomyndigheten.se/rena-hander-raddar-liv/>

kroppsvätskor. Om plastförkläden eller andra skyddskläder används rätt kan arbetskläderna användas ett helt arbetspass utan att smittämnen sprids vidare. Skyddskläder behövs också för att skydda personalen vid smittrisk.

Arbetsmiljöverkets nya föreskrifter om smittrisker, AFS 2018:4

De nya föreskrifterna har nyligen beslutats och börjar gälla den 19 november 2018. De ersätter AFS 2005:1 Mikrobiologiska arbetsmiljörisker – smitta, toxinpåverkan, överkänslighet.

Föreskrifterna är uppdelade på två delar med en generell del om arbete med smitta samt en specifik del för smittämnen i laboratorier. Förändringen av föreskrifterna innebär att risker med mögel och damm lyfts ur och flyttas till föreskrifterna om kemiska arbetsmiljörisker.

Hantering och tvätt av arbetskläder

Genom AFS 2018:4 om smittrisker åläggs arbetsgivare som sysselsätter arbetstagare som omfattas av Socialstyrelsens krav på arbetskläder enligt föreskrifterna om basal hygien, SOSFS 2015:10, att tillse att arbetstagarna tar av arbetskläderna vid arbetsdagens slut, att arbetskläderna hålls åtskilda från andra kläder, att de tvättas vid minst 60 °C och förstörs vid behov.

Ur de allmänna råden som hänvisar till EU-direktivet, 2000/54/EC - *biological agents at work*, framgår att kostnader för tvätt av arbetskläder, i likhet med alla andra nödvändiga hygien- och arbetsmiljöåtgärder, inte ska belasta arbetstagaren.

Risk för blodsmitta via sticksador - sanktionsavgifter

En allvarlig smittrisk i vården är blodsmitta genom sticksador via kanyler eller vassa instrument. Arbetsgivaren åläggs genom den nya föreskriften att tillse att det finns säkra och märkta behållare för stickande och skärande instrument såsom sprutor och skalpeller. Kanyler och liknande föremål ska förses med stickskydd men också läggas i den säkra och märkta behållaren efter att de använts. Behållarna får inte återanvändas.

Skyldigheten för arbetsgivaren att tillhandahålla och märka säkra avfallsbehållare för vassa föremål som varit i kontakt med kroppsvätska beläggs med sanktionsavgift liksom skyldigheten för arbetsgivaren att dokumentera situationer när anställda utsatts för allvarlig smitta, till exempel tuberkulos.

SKL:s kommentar

Arbetskläder i hemtjänsten har diskuterats länge

Frågan kring arbetskläder i hemtjänsten har varit aktuell i flera kommuner under de senaste åren. SKL har tidigare informerat om Högsta förvaltningsdomstolens domar 1376-1383-15 och 1624-15 (se SKL cirkulär 16:48) avseende arbetsgivarens ansvar för tillhandahållande av arbetskläder respektive tvätt av arbetskläder.

De refererade domarna avsåg en tillämpning av de nu reviderade men fram till 18 november fortfarande gällande föreskrifterna om mikrobiologiska arbetsmiljörisker, AFS 2005:1. Domstolen fann att det saknades uttryckligt stöd i föreskriften att ålägga arbetsgivarna att tillhandahålla arbetskläder och inte heller en skyldighet att sköta tvätt av arbetskläder.

Rättsläget kommer att ändras med de nya föreskrifterna från Arbetsmiljöverket.

Konsekvenser av de nya föreskrifterna AFS 2018:4

Arbetsmiljöverkets föreskrifter träder ikraft den 19 november 2018.

SKL har haft en avstämning med Arbetsmiljöverket och Socialstyrelsen angående innebörden av de nya föreskrifterna. Som framgått ovan innebär de nya arbetsmiljöföreskrifterna skärpta krav jämfört med tidigare.

Arbetskläder som avses i Socialstyrelsens föreskrifter är överdel (kortärmad tröja/skjorta) och underdel (byxa). Att tillhandahålla sådana arbetskläder utgör enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter en arbetsmiljöåtgärd. Arbetsgivaren ansvarar för arbetsmiljöåtgärder. Det innebär att arbetsgivaren ska stå för kostnaderna för sådana arbetskläder och för tvätt av dessa, inom ramen för arbetsmiljöansvaret.

Sammanfattning av reglerna

De nya arbetsmiljöföreskrifterna om smittrisker i kombination med Socialstyrelsens föreskrifter, innebär att arbetsgivaren i berörda verksamheter ska se till att:

1. överdel, dvs. tröja eller skjorta ska ha kort ärm
2. arbetskläderna ska tas av i omklädningsrum efter arbetsdagens slut eller, när tillgång till omklädningsrum i nära anslutning till arbetets utförande saknas, så snart arbetstagaren kommit hem,
3. arbetskläderna ska bytas varje dag,
4. arbetskläderna ska tvättas i minst 60 °C,
5. arbetsgivaren ska stå för kostnaden avseende arbetskläder och tvätt.

Huvudduk kan användas av de arbetstagare som önskar det. I de fall huvudduk används gäller samma regler som för tvätt av arbetskläder.

Särskilt angående arbetsgivarens ansvar för tvätt

Det följer av arbetsmiljölagen, Arbetsmiljöverkets föreskrifter och Socialstyrelsens föreskrifter att det är arbetsgivaren/vårdgivaren som ska säkerställa att gällande regler efterlevs.

Arbetsgivaren ska ta fram rutiner för sin verksamhet. Även i de fall arbetstagaren själv ombesörjer tvätt av arbetskläder eller då den uppgiften upphandlats av extern aktör har arbetsgivaren således ett ansvar att tillse att reglerna efterlevs.

I de verksamheter där arbetstagaren inte har en naturlig plats att byta om eller lämna sina arbetskläder för tvätt kan arbetsgivaren förslagsvis tillhandahålla en tvättpåse för arbetstagaren att samla sina arbetskläder i under veckan.

Arbetsgivaren behöver ta fram rutiner för hur hantering av tvätt ska ske, som en del av verksamhetens hygienrutiner. Arbetskläder ska tvättas i minst 60 °C.

Ansvar för skyddskläder

I förarbetena till bestämmelsen i arbetsmiljölagen avseende arbetsgivarens ansvar att tillhandahålla personlig skyddsutrustning (*skyddskläder*) ingår även en skyldighet för arbetsgivaren att ägna uppmärksamhet åt att arbetskläder på grund av sin beskaffenhet inte föranleder ohälsa eller olycksfall.

Dialog och samverkan med arbetstagarorganisationer lokalt

Inför att de nya föreskrifterna börjar gälla behöver arbetsgivaren se över sina rutiner så att de motsvarar de nya kraven. I det sammanhanget är det lämpligt att arbetsgivaren har en dialog med berörda lokala arbetstagarorganisationer och behandlar frågan i samverkan inför beslut.

Kostnader

Det är förenat med kostnader för arbetsgivaren att tillhandahålla arbetskläder samt tillse att de byts varje dag och tvättas på föreskrivet sätt.

SKL har påtalat att finansieringsprincipen och förordningen om regeringens medgivande till beslut om vissa föreskrifter (SFS 2014:570) är tillämpliga, eftersom kommunerna genom de sammantagna reglerna nu åläggs att finansiera nya kostnader för verksamheterna.³

³ Det blir en ökad kostnad för kommunen oavsett om insatserna för vård och omsorg utförs i egen regi eller utförs genom privata aktörer (upphandlade enligt LOU eller enligt LOV).

SKL utgår från att kommunerna kompenseras fullt ut av staten för de ökade kostnaderna i verksamheten i enlighet med finansieringsprincipen och kommer att driva frågan gentemot regeringskansliet. SKL avser att återkomma med mer information när det blir klart med besked om finansiering.

Länkar:

Arbetsmiljöverkets föreskrifter AFS 2018:4

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/publikationer/foreskrifter/smittrisker-afs-20184/?hl=2018:4>

Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 2015:10

<http://www.socialstyrelsen.se/sosfs/2015-10>

<http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/basalhygienivardochomsorg>